

Jens Haugan - Høgskolen i Hedmark, Campus Hamar – jens.haugan@hihm.no

Timenotat 12.-14. oktober 2016, Universitetet i Szczecin

Forelesning i beskrivende norsk grammatikk

Bokmål	dialekt/Jens	Nynorsk
eg	æ/æg	Eg
ikkje	ikkje	ikkje
mye	mykje	mykje
kommer	kjem	kjem
se	sjå	sjå
dere	dokker	dokker/de
de	dem/dæm	dei
si	sei	seie
sier	sei	seier
hva	ka	kva
hvor	kor	kvar/kor
hvordan	kossn	korleis
hvem	kæm	kven

Kirsti Mac Donald. (2009). *Norsk grammatikk. Norsk som andrespråk. Teoribok. Oslo: Cappelen Damm.*

<http://www.adlibris.com/no/bok/norsk-grammatikk-9788202292546>

Lyder: ε œ ɔ θ ʃ ç d l ŋ t ŋ ɾ ʌ ɲ r, r, R, ʁ ð ɸ

Beskrivende grammatikk

Vi oppdager hva norsk er.

Beskrivende = deskriptiv grammatikk

De = fra, skript > skrive

Beschreibend = tysk

Hansatida

Szczecin er en hansaby. – hanseatene

1200-1700-tallet

Bergen

Veldig mye tysk påvirkning i norsk.

Mjød honning polsk vs. skandinavisk
 honningøl

Melk mleko > metatese = lydombytting

bersten (tysk), *burst* (engelsk) – *breste/briste* (norsk)

Ross (tysk), *røsslyng* (norsk plante (Erica)) – *horse* (engelsk)

Vi beskriver det vi ser.

Vi ser etter system.

Istedenfor å lære bøyinger for hvert ord, kan man heller finne et system.

Beskrive hva et ord er:

Hva er et ord? Mulige svar (fra studenter):

- Det er en del av en setning.
- Hva er en setning?
Sammensetning av ord.
- Setninger er noe vi bruker i konversasjoner.

Hva er konversasjon?

Når vi beskriver noe, må vi bruke begreper.

Vi trenger begreper for å kunne beskrive.

Hva er et begrep?

Begrep = substantiv, verbet: begripe

Be- = prefiks, forstaving (lån fra tysk)

Begriff, begreifen

Gripe = ta tak i
= noe fysisk man kan kjenne på
og (kanskje) forstå

Det vi begriper/forstår, har vi lettere for å bruke.

Dzieki djienki (skrevet ut fra det en nordmann hører)

Man må finne systemet (grammatikken) i språket.

Tilbake til ord:

Hva er et ord?

- Det er en del av en setning.
- Hva er en setning?
Sammensetning av ord.
- Setninger er noe vi bruker i konversasjoner.
- Hva er konversasjon?

Sammensetning av ord = mekanisk beskrivelse

|kjhsdshdsf |kndskfnndnfew kjhsdkjfhdskjf.

Dette er en setning.

Student: «Det er noen **ord**. Vi vet ikke hva **de** betyr. Men det er noen **ord**.»

Vi beskriver det vi ser.

Sirkeldefinisjon

Stor forbokstav, mellomrom mellom bokstaver som står samlet, punktum til slutt.

Skriftkonvensjoner

Det latinske alfabetet

Mellomrom mellom bokstaver som står samlet. (mekanisk)

Hypoteser (kognitive evner)

Basert på erfaring

De fleste kan et språk fra før.

De fleste har lært seg regler for sitt eget språk.

Språklig erfaring

Hypotesedanning er bedre enn ren gjetting.

Dess/desto/jo bedre grammatisk/teoretisk grunnlag vi har,
dess/desto/jo bedre hypoteser kan vi lage oss.

Ord

Bokstavgrupper skilt med mellomrom.
Bokstavgrupper man kan bruke i setninger.
Bokstavgrupper som har en mening / som betyr noe.
Språk i dag er veldig ofte knyttet til skrift.

MEN språk er først og fremst et muntlig fenomen.
Vi prøver å skrive slik vi snakker.
Senere i et språksamfunn kan noen begynne å snakke slik de skriver.

Idiomatisk språk / tale
Riktig, tilpasset konteksten

Det kan være avstand mellom skrift og tale.

For eksempel: **Det** er et hus. (de er et hus)

De er mennesker (di er mennesker)

Ord

Muntlig språk og skriftlig språk

Esperanto = felles skriftspråk for «alle» (forsøk)

Engelsk som morsmål har i dag konkurranse fra engelsk som fremmedspråk siden veldig mange i Europa bruker engelsk.

Ord

Klassifisering

Det er ikke nok å bare identifisere hva et ord er.

Bokstavgrupper (lyder) som er skilt med mellomrom (eller pause).

Bokstavgrupper (lyder) som betyr noe.

Begrep/begripe = ta tak

>semantikk, betydning, mening

Ord har ulike funksjoner i en setning.

Språk > setninger > syntaks (setningsregler)

Setninger består av setningsledd med ulike funksjoner.

Subjekt for eksempel en person
som gjør noe

Jens underviser i grammatikk. handling

Jens er lærer. (være) tilstand, egenskap

Det regner ute. hendelse

Formelt subjekt

Person, ting (konkret eller abstrakt), formelt subjekt (grammatisk funksjon)

Subjekt verbal

Jens *underviser i grammatikk.*

Verbal

Består av et verb

gjøre handling

være tilstand

regne hendelse

> ulike semantiske roller

VERBALfin. VERBALinf.

Jens har undervist i grammatikk lenge.

Verb verb

Finitt infinitt

Bøying i tid infinitiv eller partisipp

Jens skulle ha undervist i grammatikk i dag.

Fin. inf. inf.

Infinitiv – partisipp

Jens skulle kunne ha undervist i grammatikk.

Konjunktiv > ønske, mulighet, referat

Jens sier: «Jeg skal undervise».

*Jens sier han **skulle** undervise.*

Fortid istedenfor konjunktiv

Jens har undervist. = Jens har faktisk gjort det.

Jens skulle ha undervist. = Jens har ikke undervist.

Jens skulle kunne ha undervist. = Jens har/hadde mulighet til å undervise.

Norsk har alltid ett finitt verbal i en helsetning.

Norsk kan ha flere infinitte verbal i tillegg.

Finitt = bøyd i tid (presens, preteritum) eller modus (indikativ, imperativ)

Presens = nåtid, preteritum = fortid (*skriver, skrev*)

Indikativ = umarkert utsagnsform (*skriver, skrev*)

Imperativ = bydeform, befalsform (*skriv!*)

Subjekt Verbal ? = objekt

Jens *skriver* [*et brev*]. = to ord

Norsk = SVO-språk

Vi beskriver det vi ser.

Subjektet står som regel først og objektet sist.

(men man kan variere ordstillinga etter konteksten)

Et brev skriver Jens. = mulig ordstilling, men veldig markert.

KAN ha en veldig merkelig betydning (at brevet skriver Jens)

Subjekt, verbal, objekt

SU VBL OBJ ? = Adverbial

Jens *skriver* *et brev* *i dag.*

Tid, sted, måte, årsak, mål...
omstendigheter

ad = til

verbial = det som har med verbet/verbalet å gjøre

SU VBL ? = predikativ

Jens er lærer. (substantiv) = egenskap

Jens er sulten. (adjektiv) = egenskap

Predikere = si noe om noe

SU VBL PRED

Huset er rødt. = subjektpredikativ

SU VBL VBL OBJ Objektpredikativ

Jens skal male huset rødt.

Jens skal male huset rødt. (konstruert setning)

rødt > Jens

= Jens er rødt mens han maler huset.

Jens skal male huset svett.

= mens han svetter

Jens skal male huset naken.

= mens han er naken

De viktigste setningsfunksjonene / setningsleddene:

Subjekt, verbal, objekt, adverbial, predikativ

Subjektpredikativ – objektpredikativ

Direkte objekt – indirekte objekt

SU VBL IO DO

Jens sender mora si et brev.

Direkte objekt = det som er direkte berørt av handlinga.

Indirekte objekt = det som er indirekte berørt av handlinga.

Jens sender et brev (og mora får det (kanskje)).

SU	VBL	OBJ	ADVBL
<i>Jens</i>	<i>sender</i>	<i>et brev</i>	<i>til mora si.</i>

ORDKLASSER

Ord = funksjoner i setninga > setningsledd

Ord = ulike funksjoner > klasser

Jens, bok, bil = substantiv

Han, den = pronomen (pro=for, nomen=subst.)

Sulten, grønn, våt = adjektiv (ad=til), står til subst.

Denne, hans, sin = determinativ (bestemmerord)

Gjøre, være, regne = verb

Når, da, tidlig = adverb (ad=til, verb)

I, på, under = preposisjoner (pre=før/foran)

Og, men, eller = konjunksjoner (kon=sammen)

Å (gjøre), fordi, som = subjunksjoner (sub= under) > leddsetning

Hysj! Huff! Å! = interjeksjon (inter=mellom)

= 10 ordklasser

Substantiv

Hva er et substantiv?

Personer *Jens, Ewa...*
ting *bil, bok, bad*

Dyr *ku, katt, krokodille*

Fenomener (abstrakt) *kjærlighet, demokrati*

Steder *Szczecin, Hamar*

Det er mange ulike «ting» som kan være substantiv.

Vi har beskrevet noen substantiv ved hjelp av eksempler.

Hva er et substantiv? Det er for eksempel personer, ting, fenomener...

= beskrivelser

Grammatikk?

Vi bruker substantiv for å referere til personer, ting...

>konversasjon, tekstskaping, mening

Gutt, jente, barn = tre substantiv

Beskrive:

Gutt = mannlig, jente = kvinnelig, barn = vet ikke

Grammatikk: **En** gutt, **ei** jente, **et** barn

Man ser ikke på selve substantivet at det er noe «spesielt» ved det, men man ser det når det står sammen med andre ord.

En, ei, et = determinativ = bestemmerord

Determinativ må rette seg etter substantivet som de bestemmer.

Det betyr at de må få **kjønn** og **tall** fra substantivet.

Kjønn og tall = grammatiske kategorier

Ikke alle språk har (grammatisk) kjønn (genus),
og ikke alle språk har tall som grammatiske kategorier.

Engelsk: *a boy, a girl, a child* (men: *he, she, it* (pronomen))

Ord for kjønn, men ikke som bøyingskategori.

Kinesisk: mange gutt (istedenfor mange gutter)

Ord for mengde, men ikke som bøyingskategori

Norsk har kjønn og tall som grammatiske kategorier.

En mulig definisjon av substantiv:

Substantiv er ord som du kan sette en, ei eller et foran.

For eksempel: *en gutt, ei jente, et barn*

Definisjon laget på grunnlag av observasjon/beskrivelse.

Kjønn (genus)

<i>gutt</i> = mannlig	<i>mann</i> = mannlig	maskulinum
<i>jente</i> = kvinnelig	<i>kvinne</i> = kvinnelig	femininum

Biologisk kjønn (sexus)

Engelsk:

A boy > he *a girl = she*

A book > it

Hva er "it" / "det", "et"? nøytrum

Neutrum	ne utrum	= ingen av kjønnene
		= ubestemt

Barn = kan være gutt eller jente

Måne = en måne > maskulinum

Sol = ei sol (eller en sol/solen) > femininum

Lune (fransk) femininum

Soleil (fransk) maskulinum

Germansk

En måne ein Mond norsk-tysk

Ei sol eine Sonne

Motsatt fordeling av grammatisk kjønn = ingen «logikk»

Jeg som lærer et nytt språk, har et problem med grammatisk kjønn. ☺

Jeg må lære kjønn sammen med selve substantivet.

System?

De fleste substantiv er hankjønn (maskulinum). – statistikk

Statistisk sett vil jeg treffe oftere om jeg bruker «en» istf. «et».

Istf. = istedenfor/i stedet for

En = «default»

Ord med bestemte endinger:

Hankjønn/maskulinum

-*sjon* (fra latin via engelsk og fransk) – stasjon, presentasjon

-*else* (fra dansk/tysk) - følelse, bekreftelse

-*ning* - setning, bygning (kan også brukes som hunkjønnssord)

-*ing* – bygging, skriving (kan også brukes som hunkjønnssord)

-*het* – kjærlighet, leilighet (kan også brukes som hunkjønnssord)

-*dom* - alderdom, barndom

-*nad* - søknad, stønad

-*skap* - vitenskap, vennskap

-*isme* – kapitalisme, humanisme

System = endelser med samme kjønn

Den siste ordbiten (det siste morfemet) bestemmer kjønn på ordet.

Personbetegnelser:

-*er* lærer, politiker, baker

-*ing* viking, sørlending

-*ist* nasjonalist, kapitalist

-*tor* rektor, eksaminator

-*tør* direktør, amatør

-*log* psykolog, filolog

-*ent* assistent, student

-*ant* asylant, demonstrant

Hunkjønn:

-*inne* gudinne, vertinne, venninne, lærerinne

-*erske* husholderske, syerske, pleierske

Sydame, kvinnelig sykepleier

-*ing* ord dannet av verb,
regjering, trening (kan også være hankjønn)

Bokmål: alle hunkjønnssord kan også brukes som hankjønnssord.

Dansk har «felleskjønn» - hankjønn og hunkjønn er slått sammen.

Bokmål er basert på dansk.

På 1800-tallet skrev man bare dansk i Norge.

Bokmål er en fornorsket versjon av dansk.

Nynorsk er basert på norske dialekter (som også kan være påvirket av dansk.)

Nynorsk har ikke felleskjønn. Nynorsk har alltid tre kjønn.

Bokmål kan man bruke med bare to kjønn (felleskjønn og intetkjønn).

Nynorsk:

ei jente - jenta, ei kvinne - kvinna, ein mann - mannen, eit barn - barnet

Bokmål:

ei/en jente - jenta/jenten, ei/en kvinne - kvinna/kvinnen ...

Intetkjønn:

-ment (uttalt –mang) departement

(uttalt –ment) fundament

-eri bakeri, trykkeri, skriveri (-erei: på tysk hunkjønn)

-dømme kongedømme, herredømme

-skap vennskap, selskap (vennskap kan også være hankjønn)

-gram telegram, program

-um publikum

-em system, problem

-tek bibliotek, apotek

-mål søksmål, spørsmål

Som regel må man alltid lære kjønnene sammen med ordet/substantivet.

Ordbok:

Mann m.

Kvinne f.

barn n.

Endelser (avledninger)

Noen fra norsk: *dom, ing*

Noen fra tysk/dansk: *else, het*

Noen fra latin (også via engelsk og fransk): *sjon, log, tor, tør*

Norsk er et blandet språk med ordelement fra flere andre språk.

Chauffeur, bureau > sjåfør, byrå

Skrivemåte tilpasset norsk

Ortofon skrivning = mest mulig lydrett (*sjåfør, byrå*)

etymologisk skrivning = mest mulig i samsvar med historia

Hva [va], bordet [bu:re]

Gammalnorsk: *hvat, borðit*

Kjønn er ikke noen bøyingskategori. Substantiv HAR kjønn.

Genus

Determinativ og adjektiv blir bøyd i kjønn i samsvar med substantiv.

En mann, ei kvinne, et barn

En sterk mann, ei sterk kvinne, et sterkt barn

Samsvarsbøying, kongruens

Determinativ og adjektiv må kongruere med substantiv.

Det vil si at de må få kjønn og tall fra substantivet.

Substantiv i hankjønn (maskulinum)

>adjektiv i same kjønn

Banan > gul, hus > gult

Substantiv i flertal (plural)

>adjektiv i flertal

bananer = gule, hus > gule

Flertalsbøying:

Hovedregel

I utgangspunktet kan alle (de fleste) substantiv ende på *-er* i flertall.

En gutt - flere gutter

Ei jente - flere jenter

Et bilde - flere bilder

I utgangspunktet kan alle (de fleste) substantiv ende på *-ene* i bestemt form flertall:

En gutt gutter de guttene

Ei jente jenter de jentene

Et bilde bilder de bildene

Hovedord + -er / -ene (ubestemt flertall, bestemt flertall)

Unntak:

Intetkjønn enstavingsord (gjerne gamle norske ord)

<i>Et land</i>	<i>flere land</i>	<i>alle landene / landa</i>
<i>Et glass</i>	<i>flere glass</i>	<i>alle glassene / glassa</i>
<i>Et hus</i>	<i>flere hus</i>	<i>alle husene / husa</i>
<i>Et barn</i>	<i>flere barn</i>	<i>alle barnene / barna</i>
<i>Et ben/bein</i>	<i>flere ben/bein</i>	<i>alle be(i)nene/be(i)na</i>

Hovedregel: intetkjønnsord på ei staving har ikke flertalsending i ubestemt form, og de kan ende på *-a* i bestemt form flertall.

MEN: det finnes mange som sier:

Flere huller istedenfor *flere hull*

Flere poeng eller *poenger*

Det er en del blanding i ulike dialekter.

Side 11.

Torsdag, 13.10.2016

Repetisjon (12.10.)

Relevante ord og begreper i beskrivelsen av norsk

Begrep, n. (substantiv)	Hva mener vi med et begrep? Meningen til noe / en ting... uttrykk forståelse, forklaring, sammenfatning For eksempel: «demokrati» (begrep) forklaring = styresett Det vil si en måte å styre på. Definisjon = sammenfatning «Språklæring» = det å lære et språk
Begripe, v. (verb)	Forstå, skjønne Sammenheng med verbet «gripe» = ta tak Grep, n. Begripe er et lånord fra tysk (begreifen) Be-

Beskrive	<p>Tysk: beschreiben Fortelle, berette, skildre >handle om Fortelle om hva vi ser. Finne ut om vi ser et system bak ord og setninger. Behaviorisme Behavior = oppførsel, hvordan man ter seg / oppfører seg Tabula rasa = blank tavle «Input for å få output» Når hjernen finner et system, kan man lage ord og setninger som man ikke/aldri har hørt. Noam Chomsky 1950-tallet Språk er en del av mennesket. Språk = språkevna / (-evnen) Beskrive > lage hypoteser > lage teori Å beskrive = å handle</p>
Beskrivelse / beskriving	<p>Substantiv Framstilling, å stille fram en påstand om noe. Beskrivelser trenger ikke å være riktig, og det kan finnes flere beskrivelser av noe. Beskrivelse er noe som en/én person ser. En annen person kan se noe annet. Æ kjem / eg kjem (kommer) Hjem [jem]</p>
Grammatikk	<p>Hva er grammatikk? Grammatikk er et system. Regel for skriving. Talespråk: Ka du sei? (muntlig)(Jens) Hva sier du? (bokmål) Kva seier du? (nynorsk) Ulike grammatikker innenfor det samme språket. e-språk (external) eksternt i-språk (internal) internt språkendring Syntaks (ordstilling) er vanskelig å endre. Ordforrådet er lett å endre. Pippi Langstrømpe «Negerkonge» >sydhavskonge Eksempel på politisk grammatikk. Ordklasser er vanskelig å endre.</p>
Hansatida	<p>Szczecin var en hansaby. Beskrive er også å se etter sammenhenger. 1200-tallet – 1700-tallet</p>

	Lübeck, «Tyskland»
Hanseatene	Byforbund rundt Østersjøen og Nordsjøen, Bergen (Norge) Varer fra Norge: Fisk (torsk), tørrfisk, klippfisk (fisk som er tørket på klipper), hvalrosstener, eiderdun
Tysk	Lübeck = tysk
Nedertysk	Noe annet enn høytysk Standardspråket i Tyskland i dag (etter reformasjonen). Reformasjonen 1500-tallet. Martin Luther, katolsk prest Luther oversatte bibelen til «morsmålet» (høytysk). Ord/språk får status gjennom å være knyttet til Guds ord. Fram til reformasjonen har nedertysk påvirket dansk, svensk og norsk. Begripe (nedertysk) begreifen (høytysk) p>f, í > ei Germansk lydforskyving i sørtysk. + diftongering Brødrene Grimm (eventyr) Jacob Grimm Ís (germansk) Is Ice (engelsk) [ais] Eis (tysk) [ais]
Lånord	Hva er et lånord? Et ord som er lånt – som man har fått – fra et annet språk. Importord Noe som er lånt, må vanligvis gis tilbake til eieren. Miód (mjQđ) – honning/honningøl Window (engelsk) Bokmål: vindu nynorsk: vindaug Gammelnorsk: vindauga Engelsk har lånt mange ord frå vikingene.
Metatese	Lydomkasting / lydomytting Burst (engelsk) Bersten (tysk) Brete / briste (norsk) Horse (engelsk) Ross (tysk) Hross (gammelnorsk), jf. røsslyng
System	Hva er et system? Mønster Noe som bygger på en «plan»? Grammatikk er et system. Språk er et system som består av:

	<p>Lydmønster (-system) Ordmønster (-system) Setningsmønster (-system) SVO (subjekt-verbal-objekt) Norsk og engelsk er SVO. Tysk er SVO og SOV. Ich lese das Buch. SVO Jeg leser den boka. SVO Ich sage, [dass ich das Buch gelesen habe.] Jeg sier [at jeg har lest den boka.] Språktypologi VSO, SOV, OVS...</p>
Hypotese	<p>Hva er en hypotese? Tese – antitese Tese = påstand Antitese = «motpåstand» Påstand som påstår det motsatte av den første påstanden. Tese = usikker teori, læresetning (med grunnlag i «noe») Hypo- over Hypotese = mer eller mindre godt begrunnet påstand Teori = system av hypoteser, beskrivelse/forklaring av virkeligheten/realiteten.</p>
Gjetting / gjette	<p>Når vi ikke er sikker på noe... Tilfeldig, uten system Eksamentips: lage hypoteser, dvs. begrunne påstandene</p> <p>Stilig – ordklasse? Adjektiv Beskriver noe (semantikk) Ordet ender på –ig, som for eksempel (tidlig), artig, kunstig... -ig/-lig = lik Grammatikk Dette er et adjektiv fordi ordet ender på –ig og det står for en egenskap, og det kan stilles framfor et substantiv...</p> <p>«mål» - ordklasse? Gjetting = 1:10 sjanse Substantiv Polen har scoret ti mål i kampen mot Norge. Mål – «goal» Man kan ikke bestemme hvilken ordklasse ordet har, fordi ordet står alene/isolert. «Mål avstanden herfra til døra.» >verb (imperativforma)</p>

	Grammatisk begrunnelse
Ord	<p>Hva er et ord?</p> <p>Del av en setning. («puslebrikke»)/mekanisk</p> <p>Bokstaver som hører sammen.</p> <p>Lyder som hører sammen.</p> <p>«hører sammen» = som utgjør en meningsenhet</p> <p>Bokstav-/lydkombinasjoner som er skilt med mellomrom/pause.</p> <p>Norsk: hovudtrykk på første staving/stavelse: KONge, DRONning grammaTIKK (lånord) potet, banan, appelsin poTET, baNAN, appelsIN Østlandet i Norge: POTet, BANan, APPelsin</p> <p>Jeans [3] – olabukse > Ola Nordmann = arbeidsbukse Dongeri / dongeribukse Jeans [ji:ns] 1960-1990/2000 Jeans [3i:ns] – status Sosiolingvistikk Oslo [‘u]flu] – [‘uslu] Stygt versus pent språk SI = ʃ Det finnes ikke noe stygt og pent i språket! Subjektivt! Forskjellig, annerledes Er ikke det samme som stygt eller pent! Idiomatisk På Østlandet er ‘BANan idiomatisk riktig. Riktig talemål. På Vestlandet kan man aldri si ‘BANan.</p>
Setning	<p>Hva er en setning?</p> <p>En gruppe av ord som har mening satt etter hverandre etter et visst system.</p> <p>I skrift: stor bokstav Sist i setninga? Punktum, spørsmålstegn, utropstegn I tale: rytme, melodi Prosodi</p> <p>Jens flyr på fire føtter gjennom skogen. Dette er ei setning. Mening? Mening er viktigere enn ordstilling. Mening er viktigere enn bøyning.</p>
Konversasjon	<p>Hva slags begrep er dette?</p> <p>Kon versus Sammen + mot</p>

	<p>Snakke sammen, begge/alle snakker sammen, utveksling</p> <p>Monolog, dialog</p> <p>Log = tale, ord</p>
Kommunikasjon	<p>Man kommunisere på andre måten enn konversasjon.</p> <p>Kommunikasjon trenger ikke nødvendigvis å være utveksling av tanker/meninger.</p> <p>Communicare = forbinde</p> <p>Gjøre noe sammen</p> <p>Være enig om et meningsinnhold</p>
Konvensjon	<p>Hvorfor kan konvensjon være et viktig begrep i grammatikken?</p> <p>Vem är du? – svensk</p> <p>Hvem er du? – norsk/dansk</p> <p>skriftkonvensjon</p> <p>erstatte (verb)</p> <p>substantiv (+ning)</p> <p>erstatning (forenkling av konsonantsamband/-forbindelse)</p> <p>hat, hatt – forskjell?</p> <p>Kort og lang vokal</p> <p>[ha:t], [hat]</p> <p>Á, é, í...</p> <p>At, til ...</p> <p>Att, till (svensk)</p> <p>Vilkårlige konvensjoner</p> <p>Fleire/mange unntak</p>
Betydning	<p>Tysk: Bedeutung</p> <p>Hva betyr betydning?</p> <p>>mening</p>
Mening	<p>Er betydning og mening det samme?</p> <p>Hva betyr det?</p> <p>Hva mener du med det?</p> <p>Hva betyr ordet «kaldt»?</p> <p>«kaldt» = ikke så høy temperatur (ute/inne) = betydninga av ordet «kaldt»</p> <p>Hva mener du når du sier ordet «kaldt»?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Det er ikke så varmt ute. (Det er ikke så høy temperatur ute.) 2. Du bør kle på deg noen varme klær. 3. Kan du lukke døra eller vinduet? <p>Det kan være forskjell mellom betydning og mening.</p>
Semantikk	<p>Betydning og mening</p> <p>Hva ord, fraser og setninger betyr, og hva man kan bruke dem til (mening) > innholdet i orda</p> <p>Semantikk er «viktigere» enn bøyning og syntaks når det gjelder kommunikasjon.</p>

	<p>Semantikken er utgangspunktet for kommunikasjon, og det som bærer kommunikasjonen.</p> <p>Eksempel: «En rosa elefant flyr på månen.» = korrekt grammatisk setning, men semantikken? Kan ikke brukes i vanlig kommunikasjon – bortsett fra i barnelitteratur / fiksjon.</p> <p>Et rosat elefantens fløgde i måna. = grammatisk ukorrekt Alle ordformene er feil! Man kan likevel gjette seg fram til meninga. Man kan altså gjøre seg forstått med dårlig grammatikk. Det er vanskelig/umulig å kommunisere med dårlig semantikk. Hjerneskode etter hjerneslag – afasi</p>
Alfabet	<p>Hva er egentlig et alfabet? Hva betyr «alfabet» (konkret)? En gruppe bokstaver. Som regel ALLE bokstavene som man bruker i et gitt språk. Hvor mange bokstaver har det norske alfabetet? 29 = det engelske alfabetet (26) + de tre bokstavene æ, ø, å Hva betyr «alfabet» (konkret)? Navnet på «alfabetet». Alpha, beta, gamma, delta... «futhark» - runealfabetet De første seks bokstavene i runealfabetet. Th = én bokstav (þ)</p>
Bokstav	<p>Hva er en bokstav, og hva betyr ordet «bokstav»? Ordrett: en stav som står i ei bok, som man bruker i bøker Et tegn, et symbol Mer eller mindre tilfeldige symboler. Et symbol som representerer en lyd (i skriftspråk som bruker lydskrift). (norsk og polsk) I andre språk (asiatiske språk) kan symbolene stå for ord og konsept. Har man bruk for alle bokstavene i det norske alfabetet? Behøver/trenger man alle bokstaver? Z (>s), w (>v), x(>ks), q(>k) Zeus, Wergeland, Xerxes, Queen</p>
Forbokstav	<p>Helt konkret: en bokstav som foran andre bokstaver, som står fremst i et ord Stor forbokstav brukes i norsk</p>

	når vi starter ei ny setning, og i personnavn og egennavn. (>konvensjon) Tidligere i (dansk-norsk) brukte man stor forbokstav i alle substantiv.
Forstavelse / forstaving	Bokstav versus stavelse/staving Sz ce-cin – stavelse/staving Den første stavinga kan kalles forstaving. Men ofte begrenser vi termen/ordet «forstaving» til en bestemt type staving. An-, be-, for-, er- (de fleste forstavingene er fra tysk)
Prefiks	= forstaving Pre = for/foran/før Fiks = feste
Suffiks	Suf<sub = under/bak Endelse/endestaving -het, -else, -ing Prefiks og suffiks er fagtermer fra grammatikken. Fellesnavnet for dem er «affiks». Af<ad (til) Stavinger man setter til rota av et ord for å lage nye ord. Agglutinerende Agglutinerende språk = Språk som lager ord ved å sette sammen flere ordbiter (morfem). Ag<ad (til) Glut (>gluten) glutenfritt brød Limstoffet i brødet/kornet Ad + glut = lime til/sammen Syntetiske versus analytiske språk Syntese = sammen analyse = ta fra hverandre Syntetiske språk har mange endinger/bøyinger Analytiske språk har mange egne ord. Norsk lett syntetisk, dvs. (det vil si) det har en del bøyning. Mannens hatt (lett syntetisk) Mannen sin hatt (mer analytisk) Hatten til mannen (...) Grønlandsk er veldig syntetisk. Vietnamesisk er ganske analytisk.
Endelse / ending	Suffiks
Definisjon	Forklaring Er «forklaring» den eneste måten å forstå ordet på? De – finis De = av, finis = ende/begrensning Avgrensning Avgrensning og forklaring kan være ulike ting.

	<p>Avgrensning = noe er innenfor og noe er utenfor Alle bacheloroppgaver har med definisjoner i en eller annen form. «17. mai» Definisjon 1: en dato Definisjon 2: nasjonaldagen i Norge 17. mai er en «vanlig dag» i Polen, men det er ikke en vanlig dag i Norge. Psykologi: subjekt – objekt Grammatikk: subjekt – objekt Ord/begreper kan betyr ulike ting i ulike kontekster. Med dette mener jeg her... Definisjon i en akademisk oppgave. Chomsky definerer subjektet slik: «...»</p>
Sirkeldefinisjon	<p>Hva er problemet med sirkeldefinisjoner? Når man bruker det samme ordet/begrepet i definisjonen som det man prøver å forklare/definere. «Et ord er et ord.» Tautologi = denne definisjonen er sann uansett</p>
Språk	<p>Hva er språk? Et system av lyder (og bokstaver). Grammatikk For å kommunisere For å overføre tanker og meninger mellom mennesker (og noen dyrearter) Verbet «å sprake» / knitre Tysk: Sprache</p>
Skrift	<p>Er skrift det samme som språk? Skrift er som regel representasjon av muntlig språk. Sekundært er skriftspråk også noe selvstendig. > sjanger >konvensjoner, kultur Blindeskrift, tegnspråk</p>
Tale	<p>Utgangspunktet for språk (sammen med gestikk)</p>
Idiomatisk	<p>I will go to Norway. (engelsk) Jeg vil gå til Norge. (norsk?) Gå = gå på føttene Idiomatisk ikke korrekt Idiomatisk: Jeg vil reise til Norge. Jeg vil dra til Norge. Jeg vil flytte til Norge. Man kan IKKE si: Jeg vil gå til Norge – med mindre man faktisk har tenkt å gå på sine egne føtter. Alle i Norge forstår: «Jeg vil gå til Norge» - fordi det er semantisk sett usannsynlig at man faktisk har tenkt å gå. Men det betyr ikke at det er riktig.</p>
Idiom	<p>«like two peas in a pot» Faste uttrykk i et gitt språk Hold kjeft! (litt vulgært) Hold kjeften på deg!</p>

	<p>Faen! (djevel)</p> <p>Engelsk: fuck!</p> <p>Norsk: shit! (mindre «stygt» enn faen)</p> <p>Som språkbruker må man lære når og i hvilke sammenhenger jeg kan bruke visse ord og uttrykk.</p>
Esperanto	<p>Hva er Esperanto?</p> <p>Det er et språk for internasjonal kommunikasjon.</p> <p>Felles språk for alle.</p> <p>>ideologi, demokratisk</p> <p>Finnes (fantes) ikke som et naturlig språk.</p> <p>Finnes fremdeles, men bare på «klubb-basis».</p> <p>Lingua franca</p> <p>Felles «hjelpespråk»</p> <p>I middelalderen var det latin.</p> <p>>Romerriket</p> <p>I dag = først og fremst engelsk</p> <p>Men også spansk, russisk, kinesisk (mandarin)</p>
Klassifisering	<p>Hva mener vi med klassifisering?</p> <p>Organisere, ordner</p> <p>Setter i klasser (avgrensede rom)</p> <p>Etter visse kriterier</p>
Ordklasser	<p>«Merkelapper»/navn på grupperinger av ord etter visse kriterier</p> <p>Etter 2005 fikk man en mer «ryddig» ordklasseinndeling i norsk.</p> <p>Faste kriterier:</p> <p>1 morfologi (bøying)</p> <p>2 syntaks (plassering i setninga)</p> <p>3 semantikk (betydning)</p>
1	Substantiv – innhold
2	Verb – innhold
3	Adjektiv – innhold
4	Pronomen – funksjon
5	Determinativ – funksjon
6	Preposisjoner – funksjon
7	Konjunksjoner – funksjon
8	Subjunksjoner – funksjon
9	Interjeksjoner - ?
10	Adverb funksjon/innhold
	<p>Hvorfor nevner mange disse tre ordklassene først, før de kommer på de andre ordklassene?</p> <p>Statistikk? Det er fleire substantiv, adjektiv og verb enn andre ordklasser i ei setning.</p>
Setningsledd	<p>Hvorfor velger jeg å klassifisere leddene i setninga?</p> <p>De har ulike funksjoner.</p> <p>Et setningsledd betyr ikke nødvendigvis noe, men det har en funksjon, en oppgave, i setninga.</p>

	Definisjon: Ord eller ordgrupper som kan utgjøre et ledd i ei setning.
1 subjekt	Jens underviser i grammatikk. Det undervises i grammatikk. (det = formelt subjekt)
2 objekt Direkte Indirekte	Jens elsker grammatikk . Jens sender studentene (indirekte objekt) ei grammatikkbok. (direkte objekt) Kasusspråk har gjerne ulik kasus på de to objektene. Gammelnorsk og tysk Subjekt (nominativ) Indirekte objekt (dativ) Direkte objekt (akkusativ) Norsk har «kasus» i pronomensbøyinga. Jens sender Maria Paul. Han sender henne ham. Jens sender Paul til Maria.
3 verbal Finitt infinitt	Kva er forskjellen mellom verb og verbal? Verbal = verb i setninga Verbal = funksjon Verb = form, den konkrete ordforma Et verbal kan inneholde flere ord enn bare verb. Jens slår på lyset. Denne setninga kan bety to ulike ting. 1 Jens trykker på lysbryteren slik at lyset er på. Jens [slår-på]VERBAL [lyset]OBJEKT 2 Jens bruker en hammer eller en annen gjenstand og slår på lampa eller lyspæra. Jens [slår]VERBAL [på lyset]ADVERBIAL Konkret tolking/betydning Å slå på noe = idiomatisk uttrykk
4 adverbial Setningsadverbial predikatsadverbial	Sted, tid, måte, årsak, mål... = omstendigheter Jens <u>underviser</u> [i Szczecin]. Jens underviser i dag. Jens underviser godt. ☺ Jens underviser for å lære bort grammatikk. Adverbial er ofte preposisjonsfraser eller leddsetninger (og selvsagt adverb) Setningsadverbial Predikatsadverbial [Jens]SUBJ [kan]VBLfin [ikke]SA [undervise]VBLinf [i morgen]ADVBL.
5 predikativ Subjektpredikativ	Predikere = å si noe om noe Egenskap Jens er lærer. - substantiv

Objektspredikativ	Jens er norsk. - adjektiv Jens er [på villspor]. (fast uttrykk) = Jens er slik Jens skal male huset rødt. Huset (objekt) > rødt (OP)
Substantiv	Navn på ting, personer, dyr, objekt/fenomener, abstrakte ting (semantisk definisjon) Ord man kan sette en, ei eller et foran, eller som har –en, -a eller –et som ending i bestemt form. (morfologi) Er ofte subjekt eller objekt i ei setning. (syntaks)
Kjønn Sexus genus	Hunkjønn, hankjønn, intetkjønn = 3 kjønn Femininum, maskulinum, nøytrum Ne utrum = ingen av delene eller hverken-eller – ubestemt Sexus = biologisk kjønn Genus = grammatisk kjønn Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom sexus og genus. Mann, kvinne, barn Sol, måne / soleil, lune Bok, fem. (norsk) Buch, n. (tysk) Det kan hende at norsk bok har skiftet kjønn på grunn av formsammenfall. Jordbær, blåbær Et bær Mange dialekter har «ei bær» Gamle flertallsformer
Tall	Entall, flertall Det gjelder substantiv (og determinativ og adjektiv og pronomen) Verb bøyes ikke lenger i tall.
Bestemthet	En, ei, et = ubestemt (egne ord) -en, -a, -et = bestemt form (endinger) En mann den mannen ei kvinne Den kvinna Et barn Det barnet Bestemt form kan uttrykkes på selve substantivet gjennom ei ending. I motsetning til engelsk og tysk: A man – the man Ein Mann - Der Mann Norsk: dobbelt bestemt form

	Bestemt artikkel (determinativ) foran substantivet + ending på selve substantivet
Bøyning / bøyning	Deklinere, deklinasjon Tilpassing av ordformer til den grammatiske konteksten. Adjektiv: «gul» Hus, n. > gult fleirtal > gule bananer Mann – mannen – menn - mennene Kvinne – kvinna/kvinnen – kvinner – kvinnene Barn – barnet – barn – barna
Endelser / endinger	Suffiks, gjerne bøyning i norsk Den mest vanlige måten å bøye på i norsk er ved hjelp av endinger (suffiks). Banan – banan er – banan ene MEN Man kan også bøye inne i ord. Mann – menn Såkalt uregelrett bøyning Ord man må pugge / lære utenat.
-sjon	
-else	
-ning	
-ing	
-het	
-dom	
-nad	
-skap	
-isme	
-er (person)	
-ing (person)	
-ist (person)	
-tor (person)	
-tør (person)	
-log (person)	
-ent (person)	
-ant (person)	
-inne	
-erske	
-ing (s.o.) (verbavledning)	
-ment (uttalt –mang)	
-ment (uttalt –ment)	
-eri	
-dømme	
-skap	
-gram	
-um	

-em	
-tek	
-mål	
-else	
Avledning	Man lager nye ord ved å sette til ei nye ending (avledning). Føle (verb) + else = følelse (substantiv) Skrive (verb) + ing = skriving (subst.) Gul (adjektiv) + het = gulhet (subst.)
Morfem	
Ortofon	
Etymologisk	
Gammelnorsk	
Kongruens	
Tempus	
Modus	
Finitt	
Infinitt	
Formelt subjekt	

Jens Haugan, 12.-14.10.2016

jens.haugan@hihm.no

Nettside for studenter fra Szczecin: <http://www.jenshaugan.com/szczecin/>

Facebook-gruppe: *Norsk språk ved Høgskolen i Hedmark*

<https://www.facebook.com/groups/431649660220856/>